

Anatolii Zahnitko

Vasyl' Stus Donetsk National University, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7398-6091>

З когорти славетних

Мій спогад про славетну Феню Дмитрівну Пустову, якої не стало 28 травня 2010 року. Але до цього часу не полишає відчуття, що ось пролунає дзвінок, я візьму слухавку і почую низку пропозицій щодо вирішення актуальних питань сьогодення, мені розкажуть про нові факти з історії літературно-мистецького життя нашого краю й багато-багато іншого. Це говорить серце, промовляє душа, а розум упевнено говорить, що такого не буде... Не буде всього цього, бо Феня Дмитрівна пішла туди, звідки не повертаються, та пам'ять про неї, її надзвичайну мудрість, громадянську принципову позицію, її природну вивірену активність залишатиметься в наших серцях назавжди. Важко усвідомити, що її немає. Так звик, що регулярно розмовляю з нею, маю можливість не тільки спілкуватися, але й почути слухне слово підтримки або ж критичну підказку. Не можу змиритися з цим, але життя крокує вперед, нестримно віддаляючи той день – 28 травня того року, коли її не стало.

Феня Дмитрівна Пустова була справжньою донькою свого народу у вичерпному сенсі цього слова. Народившись на Харківщині 8 жовтня 1928 року і закінчивши Харківський університет (сьогодні Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна) за фахом українського філології, згодом аспірантуру цього ж університету, вона все життя пов'язала

з Донецьким університетом (від серпня 1958 року), де стала не просто викладачкою, а знаною фахівчиною-франкознавицею, теоретичною та історичною літератури XIX століття, авторитетною дослідницею фольклору, авторкою оригінальної концепції методики вивчення останнього як особливого виду мистецтва і літератури та народознавства. Сказати тільки це про Феню Дмитрівну – це виявити тільки один з аспектів її багатогранної діяльності, а саме її дивовижне уміння дискутувати, критично осмислювати почуте, побачене, прочитане, прагнення висловити це відкрито, чесно, принципово, хоч інколи знала, як могли оцінити її слова, сприйняти їх значення, аналізувати глибинний смисл та повторювати знову й знову: „Це сказала Феня Дмитрівна”. Маленька, тендітна, а її позиція так багато важила не лише для філологічного факультету, університету, а всієї Донеччини, та навіть більше...

Про Феню Дмитрівну писати легко, спогади про неї в мене світлі та яскраві. Кожна зустріч із нею для мене була цінною і навіть сьогодні прочитується з усією повнотою. Вона для мене була прикладом чесності, принциповості, наполегливості, людиною, що за будь-яких обставин уміла відстоювати власний погляд. Ніколи й ні до чого не примушувала, – люди самі тягнулися до неї. Уперше Феню Дмитрівну я побачив в університетській аудиторії 1972 року, коли слухав курс лекцій з української усної народної творчості. Її небайдуже ставлення до кожного студента, уміння бачити в кожному з нас творчий штрих викликало подив і зацікавлення. Сказати, що ми готувалися до її занять, буде замало, щоб уповні відобразити наше ставлення до цієї викладачки. Її заняття, особливо практичні, відбувалися в надзвичайно швидкому темпі, де кожна хвилина була врахована. Викладачка не боялася гострих кутів обговорюваних проблем, пропонувала власні аргументи на доведення певної думки: хоч би щодо значення українських дум, хоч щодо образу Богдана Хмельницького в усній народній творчості тощо. Вона відкривала Галактику Українського Слова з заглибленням у мелодику його звучання і компресію народного духу. Це їй було

під силу, бо її численні дослідження з поезики Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, усної народної творчості ставали основою побудови викінченого діалогу зі студентами (виховала кілька поколінь словесників), учителями, аспірантами.

Феня Дмитрівна була ядром заняття, вела дискусію, сперечалася, підказувала і шліфувала відповіді. Так розлого розповідаючи про перше сприйняття Фені Дмитрівни тому, що її мисленнєво-теоретичне і проблемно-пошукове багатство ніяк не асоціювалося з такою маленькою, тендітною, ледве помітною постаттю. Своїм духом і душею, силою волі, творчим злетом вона була величною. Згодом ще один раз я мав щастя слухати її цілісний лекційний курс, але вже з історії української літератури.

Після власних студентських спогадів про Феню Дмитрівну хотів би кілька слів сказати про неї вже як про колегу. Від самого початку моєї роботи в університеті я відчував добре ставлення і підтримку з її боку. Аби не видатися надто стриманим у спогадах про Феню Дмитрівну, хочу зупинитись на тих окремих ситуаціях, крізь призму яких легко побачити міцність її духу, щирість і відкритість душі, принциповість і відповідальність.

Десять у другій половині вісімдесятих років минулого століття актуальним стало питання запису особливостей мовлення мешканців Слоб'янського району. Мені пощастило керувати групою студентів, що працювала за відповідною програмою запису мовлення. І в цей час Феня Дмитрівна підійшла до мене і довго розповідала про наявні в селах району (Красноармійському, Банному, Билбасівці та інших) особливих легенд про Карачуна (Корочуна), зафіксованих тільки в цих місцях. Розповідала яскраво, ґрунтовно коментувала кожне явище і раптом зупинилась... Помовчавши, запитала, чи я був у с. Прелесному, а почувши заперечну відповідь, сказала: „Вам обов'язково треба там побувати”. Такі побажання вона висловлювала рідко, але в них насправді було приховано багато. Я відчув їхню особливу глибину, коли побував у селі Прелесному, де було створено справжній етнографічний музей однією людиною – учителем Шевченком. Разом із учнями і за допомогою батьків він зібрав

в одному місці пам'ятки народного побуту, культури. Тут були і клуня, і кузня, і вози, і багато інших речей. Феня Дмитрівна вміла оцінити таку подвижницьку працю, що своїм змістом і виміром спрямована була в майбутнє, – формування справжнього громадянина Української держави.

Як омріяне і вистраждане сприйняла вона суверенність України, постання її на мапі світу як окремої держави. Гостро й аж до щемного болю переживала за перші кроки Української держави – за виступами уміла оцінити рівень державницької функції від пересічного громадянина до народного депутата (останніх легко цитувала, бо постійно цікавилася політичним тлом). До останніх хвилин свого життя вона зберегла активну громадянсько-патріотичну позицію, відгукувалася на будь-які запити, прагнула підтримати тих, хто попав у біду. Шкода тільки, що останні роки Феня Дмитрівна не зі своєї волі не працювала в університеті, хоча її енергії, творчому пошуку, умінню будувати дискусію і дотримувати слова можна було тільки дивуватися. Навіть переїзд з Донецька до м. Костянтинівки, де вона свого часу закінчила середню школу, не вплинув на її творчий порив, вона продовжувала активно працювати. Завдяки старанням і невпинним пошукам вона повернула з небуття письменника-костянтинівця, засновника костянтинівської бібліотеки Фелікса Ковалевського, який належить до митців Розстріляного Відродження.

Тим, хто цікавиться літературним життям, історією літератури рідного краю, відомі численні публікації Фені Дмитрівни з цих питань у газетах „Літературна Україна”, „Донеччина” та ін. До останньої хвилини свого життя вона була невтомною у відстоюванні статусу української мови та культури, у бажанні захистити паростки нового, у праці над розширенням функційного тла історичної пам'яті українського народу, повернення в сучасний обіг величезного масиву забутого, втраченого, розстріляного і понівеченого на крутизнах еволюційного поступу українського народу й постання Української держави (статті про Олексу Тихого, Василя Гайворонського, про українську

літературу Кубані та ін.). Востаннє вона зателефонувала мені за тиждень до 28 травня, того дня, коли її не стало. Знову Феня Дмитрівна ділилася своїм баченням сучасної мовної культурної ситуації, накреслювала перспективи майбутньої роботи. Розмова була настільки насиченою, що важко було навіть уявити той стан, у якому перебувала Феня Дмитрівна. Йшлося в розмові й про багато тих речей, про які й сьогодні важко говорити: вона відчувала несприйняття окремими колегами суверенності Української держави, передбачаючи багато років активного відстоювання української національної ідентичності та напрацювання чітких шляхів розбудови функційного навантаження українського слова.

Грунтовність і викінченість в аналізі будь-якої ситуації, прагнення не тільки констатувати відповідний стан, але й окреслити перспективи її розв'язання – це був стиль її життя. Вона любила українське слово, все робила для його збереження і розвою, плекала кожний пагінець рідної української культури. Феня Дмитрівна Пустова не тільки оберігала і пропагувала рідне слово, а власними справами утверджувала його в усіх вимірах, укорінювала його повнокровне і насичено викінчене звучання. Досконало знала історію культури в широкому сенсі усього слов'янства і на її тлі легко характеризувала українство в загальноцивілізаційній еволюції. Її шанували й цінували всі, хто поділяв такі погляди, поважали ті, хто дотримувався діаметрально інших позицій. Будь-якої хвилини можна було звернутись до неї за консультацією, по допомогу.

Щедрої і широкої душі Людина, Учитель і Наставник за покликом серця, принципова, експресивно толерантна й емоційно сповнена, із гострим відчуттям рідного слова та його безміру – це все неповторна, славетна Феня Дмитрівна, пам'ять про яку завжди зігріватиме нас. Усім своїм життям, умінням зорганізувати навколо себе коло однодумців, послідовним відстоюванням усього істинно ціннісного і національно вартісного вона є й буде для нас сьогоднішніх зразком. Як би раділа нині Феня Дмитрівна, що Донецький національний університет

носить ім'я Василя Стуса. І сьогодні відчутно, як не вистачає цієї неповторної людини, талановитої викладачки, мудрої наставниці, доброї порадниці, справжньої патріотки до глибини душі. Пам'ять про неї жива. Пам'ять не у формі окремих епізодів, а пам'ять – цілісна, значуща, адже Феня Дмитрівна Пустова була і є знаковою постаттю і для свого університету, і для україністики, і для слов'янського світу загалом.

Здається, що можна було б завершити на цьому спомин про таку дорогу особистість, але ось нещодавно Євген Фіалко, випускник філологічного факультету, надіслав світлину, на якій Феня Дмитрівна уже в костянтинівський період бере участь у Перших Олексиних (Олекси Тихого) читаннях у школі, де він навчався і працював. Як пише Євген Фіалко: „На той час Феня Дмитрівна була вже на пенсії й жила в Костянтинівці. Ми її запросили очолити журі. Так вона всіх трохи «муштрувала» за університетськими стандартами... Теплі спогади залишилися. Вона після цього статтю про Олексу Тихого написала. Це, мабуть, останній публічний захід для неї”. До останньої хвилини життя вона працювала над власним словом і словом для інших, робила все для його зміцнення. Творчий пошук відчутний в її останній статі „Педагогічна система Олекси Тихого (штрихи до історичного портрету)”. Із внутрішнім щемом розповідала про студента Василя Стуса, який був з-поміж тих, кому вона викладала свої лекції. Її стилістика поставала такою, що відлунювала в душі, спонукала до відповіді на численні питання.

Феня Дмитрівна Пустова належить до когорти славетних, бо завдяки таким творчим особистостям формуються справжні достойники – науковці, митці, освітяни, гідні представники нації.